

Nagy és kis csúcsok megmászását a levegőből való fényképezés előzi meg. Tíz év előtt a Mount Everest meghódítása is csak így sikerülhetett. Elképzelhető-e olyan memória, amely a váratlanul felbukkanó kérdésre válaszul pontosan és tévedhetetlenül ki tudja választani a potenciálisan rendelkezésre álló forrásokból a megfelelőt? Erről van ugyanis szó. A segédkönyvnek, amit kívánunk, biztosítania kell a választás lehetőségét, tehát bőséges kell, hogy legyen, s a kutatás minden fázisának és szintjének megfelelő műfajú forrásait kell szolgáltatnia. Az áttekintés, a ráतालálás biztonságának jó közérzetét kell szolgáltatnia, amit a világ minden tudósa csak évtizedes kutatómunka buktaóin keresztül szerezhet meg. Ezt minden jó könyvtáros régtől fogva tudja, csak nem írta még le.

Az *Útmutató* szerkesztői az áttekintetőség és a választás lehetősége következményeinek úgy tettek eleget, hogy szinte minden tudományág segédkönyveinek ismertetésében az általánosból haladtak a részletek felé, a nagy tudományokat felbontva az ágakatok apparátusaival külön-külön foglalkoztak, és mindig a tudományág sajátos problémáihoz mérték anyaguk kiválasztását. Igyekeztek e mellett a tudományágak problémáit fejlődésükben megközelíteni, az időrendet a lehetőség szerint tiszteletben tartani. A kiválasztás feladatának súlyossága itt jelentkezik; lehetővé tenni a választást a történelmi érdekeltségű kutató számára, de sokkal gazdagabban feltárni azt a hatalmas új forrásanyagot, amit sajtóbibliográfiák és cikkszerzők nyújtának az aktuális kutatás számára. Ezt az utóbbi feladatot az *Útmutató* szerkesztői gazdag forrásanyag felvonultatásával oldották meg. Hogy egyes részletkutatások szempontjainak mennyire sikerült eleget tenni, ezt csak további részletes elemző vizsgálat állapíthatja meg; a bírálóknak ehhez türelmi időre van szüksége. Egyet azonban máris megkísérlelünk. A *Sources*, a „nagy Malclès” csaknem kétszer olyan terjedelmű összefoglaló — a francia irodalomtudomány, tehát a saját nemzeti tudományának forrásanyagából 34 különböző műfajhoz tartozó forrásfelhasználást foglal össze. Az *Útmutató* 31 bibliográfiai műfajhoz tartozót a magyar irodalomtudomány köréből. A történelem-tudomány forrásainak műfaji összesítésének eredménye a *Sources*-ban és az *Útmutató*-ban egyformán 24. A kémiában a „nagy Malclès”, a könyvészeti segédesszközök 21 fajtájával, az *Útmutató* 13 felével közelíti meg a különböző szintű és érdeklődésű kutatás igényeinek kielégítését. A szolgáltatásbeli különbség a „nagy Malclès” javára

abban mutatkozik, hogy nála a tudományok bontása pl. a kémiában és vegyi iparban rendkívül részletező, s így a tájékoztató apparátusba bevont a nagyon speciális tartalmú alapvető műveket és speciális monográfiákat is. Ilyen differenciált tájékoztatás az *Útmutató* szerkesztői számára technikai okokból nem vált lehetőséggé.

Kedvünk volna részletesen felsorolni azokat a felfedezésnek számító, — GULYÁS másodfokú bibliográfiájában elő nem forduló — elfelejtett magyar bibliográfiákat, amelyeket a szerkesztők gyűjtőszennvedélye napfényre hozott. Ilyenekkel gyakran találkozunk (pl. „*Hírlapjaink. A magyarországi hírlapok monográfiája*. 1—6. köt. Bp. 1896.: egy kolligátum egyetlen ismert példánya. SZENTKIRÁLYI József: *Magyar költemények angol fordításban*. Bp. 1943. stb.). Ezt az örömet meghagyjuk az *Útmutató*-ban bön-gésző könyvtárosoknak és kutatóknak. Sok más — köztük kritikai — észrevételünkről ezúttal azért nem számolhatunk be, mert észrevételeink hitelességét mutató hiányában nem tudjuk ellenőrizni. Erre a külön füzetben kiadandó név- és tárgymutatóra pedig elengedhetetlenül szükség van. Maga a mű nagy nyeresége könyvtáraink tájékoztató műhelyeinek. A szerkesztőknek kijáró elismerésben osztozik a munkatársak népes tábora. A mű sikere érdekes tanulságokkal szolgál a Kiadónak, külön elismerés illeti meg a nyomdai kiállításba való bőkezűségéért.

KÓHALMI BÉLA

De la Vallée Poussin, Louis: *Catalogue of the Tibetan manuscripts from Tun-huang in the India Office Library* with an appendix on the Chinese manuscripts by Kazuo ENOKI. London, 1962, University Oxford Press. XVIII, 300 l., 2 t.

A könyv történetében oly jelentős szerepet játszó tunhuangi barlangkönyvtár felfedezésének eredményei már több mint öt évtizede foglalkoztatják Ázsia történetének, kultúrájának, nyelvének és írásainak legkitűnőbb kutatóit, köztük a magyar őstörténet belső-ázsiai hátterének vizsgálóit is. Lóczy Lajos, a neves magyar geográfus és geológus a SZÉCHÉNYI Béla-féle kelet-ázsiai expedíció tagjaként 1879-ben járt Tunhuangban, és ő hívta fel 1902-ben STEIN Aurél figyelmét a tunhuangi Ezerbuddha-barlang régészeti és művészeti történeti jelentőségére. A barlangrendszert STEIN 1907-ben, második belső-ázsiai expedíciója alkalmából látogatta meg, s ekkor bukkant rá az azóta híressé vált „befalazott könyvtárra”. STEINnek a barlang-

könyvtár egy részét sikerült Londonba vinnie, s ezt az anyagot részben a British Museum, részben az India Office könyvtára őrzi. P. PELLLOT, a francia orientalisztika hírneves mestere 1908-ban szintén meglátogatta a helyszínt. Az általa talált anyagot ma a párizsi Bibliothèque Nationale őrzi. A tibeti rész katalógusát M. LALOU adta ki (Paris, 1939—1961). 1909-ben a kínai kormányzat elrendelte a két európai kutató által otthagytott anyagnak a kínai fővárosba való szállítását. A barlangot 1911-ben egy japán kutató, 1914-ben ismét STEIN, és ugyanebben az évben az orosz orientalista, Szergej OLDENBURG látogatta meg, s még nekik is sikerült néhány töredéket találni a helyszínen.

Az India Office-ben őrzött tibeti kéziratok katalógusának is hosszú története van. A STEIN által Londonba szállított könyvanyag tibeti részének feldolgozásához elsőnek Miss C. M. RIDDING kezdett hozzá, de nem sokára sikerült a munkához meggyerni a kiváló szanszkrit kutatót, DE LA VALLÉE POUSSINT, aki 1914 és 1918 között Cambridge-ben élt. DE LA VALLÉE POUSSIN el is készítette a katalógus zömét, kiadására azonban különböző okok miatt nem került sor. Nem sokkal később kapcsolódott be a tunhuangi tibeti anyag feldolgozásába F. W. THOMAS. Eredeti terve az volt, hogy a DE LA VALLÉE POUSSIN által feldolgozott szövegeket és a többi Londonban őrzött tibeti okmányokat együttesen adja ki, később azonban figyelmét főleg a nem-buddhista és történeti jellegű szövegekre és töredékekre összpontosította. Ki is adta egy részüket előbb a Royal Asiatic Society folyóiratában, majd külön kötetekben is.

Ezután tért vissza a DE LA VALLÉE POUSSIN-féle katalógus sajtó alá rendezéséhez, amelyet Miss A. F. THOMPSON segítségével kívánt kiadni. Korai halála azonban meggátolta ebben, s így a munka csak most, 1962-ben látott napvilágot A. F. THOMPSON gondozásában. A kötet kiegészítésekként Kazuo EHOKI elkészítette az India Office-ban őrzött — és sok esetben a tibeti töredékekkel azonos lapra írt — kínai kéziratok katalógusát.

Nincs itt helyünk az anyag szakmai méltatására, mindössze egy kérdést emelünk ki, és ez az anyag kronológiájának problémája. Az általánosan elfogadott vélemény szerint a barlangot 1035 körül falazták be, s ez a tény alapvetően fontos a barlangkönyvtárban talált művek kronológiájára vonatkozóan. E vélemény STEIN-ek és PELLLOTnak egyöntetű álláspontján alapszik, akik következtetésüket arra alapították, hogy a barlang legutolsó datál-

ható emléke 995 és 997 közötti időre tehető, s hogy hiányoznak a barlangból — amely egyébként páratlan gazdagsággal tartalmazza a különféle belső-ázsiai nyelvek és írások emlékeit — a tangut művek. A tangutok 1035 körül foglalták el Tunhuangot. Igen valószínű tehát, hogy a barlangot a tangut támadás előtt, esetleg az attól való félelem miatt falazták be.

Bár STEIN és PELLLOT véleményüket igen óvatosan és fenntartásokkal fogalmazták meg, az 1035-ös időpont mint *terminus ante quem* általánossá vált az irodalomban. Ma sincs okunk arra, hogy kételkedjünk e megállapítás helyességében: azonban hangsúlyoznunk kell egy látszatra furesza tényre: bár a barlangot minden valószínűség szerint 1035-ben falazták be, ez mégsem jelenti azt, hogy a barlangban pusztán 1035 előtti művek találhatók.

DE LA VALLÉE POUSSIN katalógusának átvizsgálásakor a 765. tételeszám alatt (238. l.) egy néhány soros töredék leírása található, amelynek azonosítását nem sikerült a kiadókknak elvégezni. A töredék egyik sorában tibeti nyelven ez áll: „ezt mondta „Ja-ya pandi-ta...”. A töredék a neves ojrát láma JAYA pandita életrajzából való, amelyet tanítványa, RATNABHADRA 1690 körül írt. (Az életrajz mongol nyelvű kiadásáról lásd KARA György megjegyzéseit az *Acta Orientalia Hungarica* X (1960), 310—311. l.) A töredék eredetéről árulkodik maga a papír is, amely orosz, s az orosz papírgyár jele: фабрики Ташкина.

Hogyan kerülhetett e kései munka az 1035-ben befalazott könyvtárba? Meg kell mondanunk, hogy azóta, amióta STEIN és PELLLOT a barlang kronológiájára vonatkozó első megállapításait közzétették, találtak a hatalmas mennyiségű könyvanyag további feldolgozása során más olyan műveket is, amelyeknek dátuma későbbi, mint a befalazás időpontja. Így Denison Ross egy ujur kéziratról kimutatta, hogy az 1350 körüli, egy taoista imakönyvről pedig kiderült, hogy az 1875 és 1908 közötti időben íródott (vö. STEIN: *Serindia*, London 1921. 828. l.)

E látszólagos ellentmondást azonban feloldhatjuk, ha figyelmet szentelünk egy ténynek, amelyet STEIN világosan elmond a „befalazott barlang” felfedezéséről írott számos beszámolójában, s amelyet mégsem vettek eddig kellően figyelembe, nevezetesen azt, hogy STEIN a *barlangot már nyitva találta*.

STEIN a barlang őrizőjétől, egy WANG nevű taoista szerzetestől megtudta, hogy a szerzetes nyolc évvel STEIN megérkezése

előtt a barlangkönyvtár előtti részben szentélyt akart berendezni. A szobrok felállítására közben vették észre, hogy az egyik falon repedés van, s a repedés megvizsgálásakor kiderült, hogy a fal téglából épült. Azonnal lebontották a falat és így bukkantak rá a befalazott könyvtárra. STEIN a helyszínen megállapította, hogy a könyvtárcellában többízben jártak. Így egy 851-ből származó kínai feliratot kivittek az előtérbe, s valószínűleg kincskeresési célból átkutatták az összes könyvgöngyölegeket. Ismeretes az is, hogy a tunhuangi barlangrendszerekben másutt is őriztek könyveket fülkékben, amelyek nem voltak befalazva. Igen valószínű tehát, hogy a könyvtár felbontása és STEIN, illetve PELLIER ottjárta közötti nyolc esztendőben WANG és társai máshonnan is vittek be a könyvtárcellába könyveket. STEIN maga utal arra a tényre, hogy mikor belépett a könyvtárcellába, a viszonylag rendben felrakott könyvesomagok tetején rendetlenül odaszórt könyveket is látott. Mivel azonban a könyveket WANG mester adogatta ki a cellából STEINnek, ma már megállapíthatatlan, hogy a könyvtár melyik darabja került be 1035 előtt és melyik 1899 után.

Mivel a tunhuangi barlang kincseinek datálása nem egyedül a befalazás dátumán alapult, hanem számos egyéb belső és külső kritériumon, így a kolofonok tanúsága, helyesírás, nyelvi sajátosságok és egyéb filológiai megfontolások együttesen biztosították az anyag magas korát, nincs okunk valamiféle „földesuszamlásról” beszélni. Annyit kell csupán megállapítanunk, hogy egyedül az a tény, hogy egy kézirat a tunhuangi befalazott barlangból került elő, nem elegendő a kronológia megállapítására, s így a DE LA VALLÉE POUSSIN által összeállított katalógus más darabjairól is kiderülhet még alaposabb vizsgálat után, hogy későbbi kézirat.

RÓNA-TAS ANDRÁS

Kotvan, Imrich: Incunabula bibliothecae institutionis Matica Slovenská in Martin. Martin, 1961. 72 l.

A pozsonyi Egyetemi Könyvtár kézirat- és régi nyomtatványtárának vezetője tollából újabb szlovákiai gyűjtemény, a túrócszentmártoni Matica Slovenská ősnymtatványait van alkalmunk közelebből megismerni.

A könyvtárban ma 38 kötetben 58 XV. századi nyomtatványt őriznek 61 példányban. Ezek közül 31 példányt Boris BÁLENT röviden már ismertetett másfél évtizeddel, ezelőtt a Matica Slovenská, illetve az akkori

Szlovák Nemzeti Könyvtár állományából. Ez utóbbi bekebelezése után a Matica még több forrásból gyarapodott, elsősorban ajándékok révén.

A korábbi tulajdonosok között a ferenceseken (Gyöngyös, Galgóc, Nyitra, Szécsény, Nagyszombat, Vác) és a piaristákon (Podolin, Privigye) kívül még több magán-személyt is találunk (FORGÁCS Miklós, NYÁRI István, RÉVAY Simon).

Nem csupán magyar vonatkozásból, de különben is ki kell emelni a gyűjteményből az *Almanach iuxta meridianum inelyti regni Hungariae pro anno 1496* — sajnos csonka — egyleveles naptárt, amely az eddig ismert egyetlen példánya e nyomtatványynak. Első ismertetésére, illetve pontos meghatározására eddig csak a szlovák szakirodalomban került sor (BÁLENT *Knižnica*. 1957. 232. l. BORSA *Knižnica*. 1958. 131—134. l.). A többi magyar vonatkozású nyomtatványt SZABÓ és HELLEBRANT már ismerték. THURÓCZY krónikájának mindkét kiadását (RMK III. 15 és 16.), valamint TEMESVÁRI Pelbárt két munkáját (RMK III. 50 és 78.). Az ismeretéből megtudjuk, hogy a THURÓCZY-fele krónika első, brünni kiadásában (a q5b lapon) szerepelt a „szlovák” szó „zlowackho” alakban. Az egész kis kiadvány KOTVAN korábbi publikációival azonos felépítésű, vagyis az egyes művek szerzői betűrendben történő ismertetése során kerül sor a bejegyzések ismertetésére is. A füzet használhatóságát fokozza az alábbi szempontok szerint összeállított mutatók: nyomdászok, nyomdahelyek, időrend, bibliográfiák, könyvtári jelzet és proveniencia. Ennél a legutóbbi mutatóról azonban megjegyzendő, hogy a „provenienciá register” felirat bizonyos mértékben megtévesztő, ugyanis ebben nemcsak a volt tulajdososok nevei, de a provenienciára vonatkozó bejegyzésekben szereplő minden személy szerepel. Így kerül ide, a volt könyvtulajdonosok neve közé pl. ESZTERHÁZY Miklós vagy Martin LUTHER is, jóllehet egyetlen példány sem tartozott sohasem hozzájuk.

A hat egészlapos reprodukció között megtalálható a fentebb már kiemelt egyleveles unikum képe is, amelyen a Magyarország számára készült és az 1496. évről készült naptár látható.

Ez az újabb katalógus fokozza áttekinthetőségünket a szlovákiai gyűjteményekben található ősnymtatványok felett. Reméljük, hogy a még hiányzó néhány város (Nyitra, Kassa stb.) XV. századi nyomtatványainak feldolgozása után ez a kép teljes lesz.

BORSA GEDEON